

ڈرامہ

نصیر شاہین

گندم چارکنوٹ

آغا میر نصیر خان..... عزیز محمد بگٹی
حاجی عبدالقیوم بلوچ... انور ساجدی

بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

www.balochiacademy.org

Email: balochiacademy@gmail.com

© بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

ڈرامہ	:	کتاب نام
نصیر شاہین	:	نہشتہ کار
عادل سجاد	:	کمپوزنگ
نذر بلوچ	:	ڈیزائننگ
یونائیٹڈ پرنٹرز کوئٹہ	:	پرنٹر
1982ء	:	اولی چھاپ
2014ء	:	دومی چھاپ
500	:	دائنگ
80	:	نہاد

ISBN: 978-969-9768-43-9

ڈرامہ

دگنیاء ہر شے وتی تھا یک عہد تارخ ے داریت بنی آدم، بنی آدم زند، دگنیاء
جند چوقوم غمکانی وڑاوتی تھا یک تارخ ے داریت۔ زند شہ وشی غم گمء جوڑ انت۔ وشی غم
گم زند الہی ایں بہر انت۔ بنی آدم ے پوتی آسودگی پوتی مشکولی غم سہت تیر ے وڑ وڑیں
شے غم کار کرتہ ڈرامہ لیب ے غم لیب اگل یک نیمگا مشکولی غم ساعت تیری ے کہ دومی
نیمگا ایشی ے تھا پہ انسان ے راہ در بری غم چم پچھ ے کلہو غم سبک دی مان انت۔

بلوچی ڈرامہانی سراچم شانک دینگا پیش اے جرا لہی انت کہ چیز ے دانک
ڈرامہ جند ے باور ے بہ بیت، انچشیں کہ ما اے جبر پشماودی کرت کہ ہر شے یک تارخ
ے داریت ہے پیم ڈرامہ دی تارخ ے داریت۔ بنگچہ ما اے جبر ے سراچار غم بیچار کنان
کہ ڈرامہ چہ پیم کارمرز کنگ بوت غم ایشی بُن ہڈ چون انت۔ بلوچی ے تھا ڈرامہانی
رنگ اردو ے آہتہ۔ ڈرامہ ے تارخ باز کہن انت۔ ڈرامہ ے لبز یونانی لبز ے، یونانی زبان
باز قدیمیں زبان ے۔ یونانی زبان ے ڈرامہ ے معنی کار ے کنگ غم پیش دارگ انت۔ یا زند ے
اصلیں کارانی رنگانی پیش دارگ انت۔ زند ے یک پہناتے پے ہے رنگا پیش دارگ کہ
چرائی مرد ے را اے پہنات ے بدی غم جوانی دیمآرگ بہ بنت۔ شہ یک قومی ے تھا بے
راہیں کردارانی شون دینگ۔ گند غم چار غم سنیل غم سواد انسان ے بئی لوٹ غم گزرے پے
انسان ے ہے دل ے ہب ے پورا کنگاء اللہ تبارک و تعالیٰ وڑ وڑیں سیل غم ندارگ جوڑ کرتگ
انت۔ کہ کور جو غم چمگ ڈرچک غم کوہ غم دوار، سمین غم کوش غم سرگوات، گند غم گروک غم دگ
بازیں قدرتی سیل غم ندارہاں ابید انسان ے وت ہم وڑ وڑیں لیب غم گوازی ٹہینتہ کہ تھیٹر

لٹ

شمار	سرگال	تاکدیم
1	ڈرامہ.....	7
2	شیری ڈرامہ یا منظوم ڈرامہ...	10
3	ملکوتی ڈرامہ.....	10
4	طلسمانی ڈرامہ.....	18
5	مذہبی.....	19
6	مسلمانانی مذہبی ڈرامہ.....	20
7	ہندی ڈرامے.....	21
8	تاریخی ڈرامہ.....	22
9	دگنیای یا سنساری ڈرامہ.....	23
10	سیاسی ڈرامہ.....	24
11	اصلاحی ڈرامہ.....	25
12	تبلیغی ڈرامہ.....	27
13	مشکولی و مزاحیہ ڈرامہ.....	28
14	گوٹدکیں ڈرامہ.....	29
15	یک ایکٹ ے ڈرامہ.....	30
16	اسکولی ڈرامہ.....	31
17	ریڈیانی ڈرامہ.....	31

ہماچی انت کہ شہ ایشاں لیب یا ڈرامہ تان محلوکء سر بیت ہے وڑا کردارانی کارء خاطرء جاگہء جوڑ کنگ الی انت۔ اسٹیج ڈرامہء یک الی ایں پکارے۔
ڈرامہء بازوڑ انت۔ اردو اسٹیج ڈرامہانی دیما روگ ڈولانی سراچم شانک
دیگے و پدما ڈرامہانی قسم ڈوڑاں اے ڈولاء بہر کنناں۔

- ۱۔ شیریں یا منظوم ڈرامہ
- ۲۔ ملکوئی ڈرامہ
- ۳۔ طلسمی ڈرامہ
- ۴۔ مذہبی ڈرامہ
- ۵۔ تاریخی ڈرامہ
- ۶۔ دنیائی ڈرامہ
- ۷۔ سیاسی ڈرامہ
- ۸۔ اصلاحی ڈرامہ
- ۹۔ تبلیغی ڈرامہ
- ۱۰۔ مشکولی بزاں مزاحیہ ڈرامہ
- ۱۱۔ ترجمہ
- ۱۲۔ کسانکین ڈرامہ

باسکوپ، ٹائلٹ ڈرامہ۔ منے دیما مضمون ڈرامہ انت۔ پمیشکا ما ڈرامہء لیکھ زوران
روان۔ بلوچی زبانء تہا ڈرامہء شہ اردو رنگ زرنگ پے خاطرء اول سرا اماے جبرء
پٹ آن ڈر کنناں کہ اردو زبانء ڈرامہء تاریخچی انت۔ الی رسم چون کپت بلے شہ
اے کلیں جبراں پیش چیزے جبر ما تہنا ڈرامہء جندء بارو کنناں۔
ڈرامہء لبر یونانی نے۔ الی مطلبء معنی ما گوشتگیں تاکاں درا کرتگ۔ ڈرامہء یک
لیب ے لیب الی ایں بہر الی تہء کسہ انت۔ بزاں (plot) اسطوے گشتن انت
کہ plot ڈرامہء بُن سری اصول انت۔ ڈرامہء دومی الی ایں بہر کارکنوک
(Characters) انت۔ کارکنوک کہ بوتنت تہ گپ ڈ گال الی انت۔ بزاں
(Dialogue) ڈرامہء رانیچ بہراں بہر کنگ بیت۔

- ۱۔ بنداتی ندرگ بزاں (Ex position)
- ۲۔ قصہء شروعات (development or vising act on)
- ۳۔ ڈرامہء ہبکہ ڈ ہجکبھی بہر بزاں (Climax or crixs)
- ۴۔ قصہء توامی بہر بزاں (Falling action or unfolding action of the plot)

ہر ڈرامائی لیب یا قصہ شہ مان آئیگ (دو چیزانی میا نجیں)۔ بزاں
Conflict بیت۔ اے Conflict یا مان آحتیں دو چیزانی میا نجیہ بوت کنت،
یک ڈل ڈیک مردیء میا نجین یا پورائیں معاشرہء یک بدی بنج کئیء میا نجیہ بوت
کنت۔ یا کہ جوانیء بدیء میا نجیہ۔ ہے جیڑہ کہ آسر بیت ڈرامہء قصہ پیلو بیت ڈ تمام
بیت ڈرامہء بنیات پلاٹ ڈ کردار بوت انت۔ بلے یک ڈرامہء کردار ڈ پلاٹ آنی
ہواری یک جبرے داء کیت کہ ڈرامائی کارنامہء کامیابی منہء و خنہء بوت کنت تہنکہ
سازگاریں جاور ڈ ماحول، جاہ بزاں اسٹیج سین بزاں ندرگ ء خیال داء مہ ایت۔ اے

شیرازی ڈرامہ یا منظوم ڈرامہ :

شیرازی ڈرامہء درگتہ ماراوتی کہنیں شیرازی داستان یا دکانیت کہ منے ادبء
بُن مڈی انت اے بابتہ ما دیمتری تاکاں جرکناں اے وخت ء دیما ڈرامہء کہنیں
تاریخ انت۔

شیری ڈرامہائی درگت ء فارسی ڈرامٹیک کور ء فارسی آنی زندہ تھا یک
آشوبے آورنگ ات۔ حالانکہ یک زمانے آت کہ فارسی شہ تھیٹرء نام ء ہم نازانت
انت۔ ء یک روپے آہم آہت کہ فارسی شپ ء روچ ہے ازم ء تھا دست گٹ
انت۔ آوان شہ بمبئی بگرتا سورت ء وتی بے حساب تھیٹرء کمپنی تالان کرتنت، آپختیار،
زواسٹرین ڈرامٹیک کلب فرام جی مہتا، نسروان جی و فارلس جار پرینت کہ آشیری
داستاناں مان اسٹیج ء سرء نشان دار انت۔ اے وڑا فارسی آن ایشی بدات کرت۔ رندترا
اے رواج اردوزبان ء تھا کپت اُردو ء تھا منظوم ڈرامہائی تعداد بازانت دومی دورء 70
فیصد ڈرامہ منظوم ء باقی 25 فیصد غیر منظوم انت۔ بلے اے ڈرامہائی مزنیں بہر ملکوتی
انت۔

ملکوتی ڈرامہ :

فارسی افسٹن ملکوتی ڈرامہائی ذمہ ذور انت۔ کلب ء مالک ء مستر کنور جی
ناظر ”اندر سبھا“ گجراتی زبان ء پیش کرت۔ راجہ اندر ء دربار ء وختیکہ رنگ پرنگیں
پریان ارش کرت کہ تمام دربار ہیکہ ء حیران بوت۔ ایشی تھا گلغام ء کار ء رانسروان جی
نوروز جی، پارک سبز پری ء کار ء کرتگ ات۔ اے لیب ء باز نام ء توار کرت۔ منظوم
ڈرامہائی مستریں بہر ملکوتی ڈرامہ چش کہ جن پری دیوانی قصہائی نذر انت۔ جن ء

پریانی کردار انسان اتنت۔ شہ جن ء پریانی قصہاں اے جبرے دل ء کیت کہ منے جندہ
بلوچی گیدی قصہائی مزنیں بہرے ہم جن ء پریانی انت۔ بلے تن ء جاہے کہ ڈرامہائی
جبر انت اے رو ء بلوچی پچ انت۔ اے وددہ جبر ڈرامہائی وڑ ء قسم آنی بوگ ء انت۔
بلے شہ شیرازی یا منظوم ڈرامہائی نام ء ماراوتی گیدی شیرازی داستان گیر کانت۔ کمیں ما
اے تک ء چم شانک دیان رند ء ڈرامہائی قسم ء وڑا دیما براں روان۔

انچش کہ جبر در انت منے ادب ء ڈرامہاں شہ دگہ زبانوں گوناف زرتگ۔
ہندی زبان ء ڈرامہ ء راروپک گشت روپک مطلب دی ہمیش انت کہ یک شہ یے
ہے رنگ ء ڈولاشون دنیگ بہ بیت کہ اصل شہ ء وڑا بہ بیت۔ رنگانی ء گیگانی گندگ ء
مہایت۔ لغتانی تھا روپک ہما شیر و نظام ء گشت کہ تہنا پہ اشکنگ ء مہ بنت۔ بلکہ
اشکنگ ء ہمرای ء گندگ ء چم ء ہم بیانت۔ اگس ڈرامہ ء ہے مطلب ء نظم ء شیر ء
ہمرای ء نثر ء ہوار کنگ بہ بیت تہ ڈرامہ ء اسل مطلب شری ء ودی بیت۔ بلے ادا
یک دگہ جبرے درکیت کہ ہما شیر یا نثر کہ تہنا پہ اشکنگ ء بہ بنت تہ آوان ما ڈرامہ
گشت کناں کہ نہ؟ چش کہ ریڈیو ء ڈرامہ۔

اصلیں جبرایش انت کہ ڈرامہ ء دو مستریں بہر بنت۔ اولی بہر ہے وڑیں شیر
یا نظم کہ آن ماں اسٹیج ء سرء نشان دنیگ بنت۔ دومی بہر ہما انت کہ آئی اسٹیج ء سرء
ڈسگ سری بہرے پیدا کنگ ادب ء کاراں بلے دومی بہر براں اسٹیج ء سرء نشان دنیگ
ازم، کسب، کار یا فن ء آرٹ ء ذمہ واری انت۔ تنا جاہے کہ ادب ء تعلق انت ادب
وتی بہر ء یک عہدے سماجی یا اخلاقی زندے پیرادات ء وتی فرض ء پیلو کنت۔ ادب ء
راگوں اے جبر ء کار نیست کہ آرٹ یا فن تن کجام ہدد ء وتی فرض ء پیلو کنت یا نہ۔
سوباہواں کلیں ادبی کار کہ آن تہنا اشکنگ بنت ء گندگ نہ بنت آہانی تھا ڈرامہ ء سپت
است۔ اگس ما ڈرامہ ء ہے تعریف ء درست بلیکان تہ ماراوتی بلوچی ادب ء تھا

گلیں داستان گچین کنان کہ کلان شہ شتر کجام داستان تاں کجام ہدے ڈرامہ بے بی لوت و
گذرانی سرا بربر کیت لئی جنگ داستان، شیرے شاعر و قی گالانی تہا میر چا کر میر
گوہرام بیرگ سخی نود بندگ و گوہر کردارانی پیش داشتگ انت۔ و ہے کردارانی
گالوار بلوچانی ہیل و عادت، رسم و رواج قومی عزت، سیالی غصہ و بھڑ مروای نشان باز
پہ جوانی داتگ۔

شاعر و قی شیرے تہا یک جا ہے چش نشان داتہ کہ یک روپے میر چا کر گردان و قی
باہوٹ گوہر بگانی نیم گاشٹہ آئی دیست کہ ڈاچی درزناناں روگ انت و آہانی گودانانی
شیر شنگا انت میر چا کر شہ گوہر جست کنت کہ اے ڈاچیان و چے بیت۔ گوہر جبر را
اینک و آنک ترینتہ و گوشتہ

ہراں گور آنکار سترے

تو ڈامنی بورینتگ آن

ڈاچی ہواکا درنغان

شیر پہ کڑی آن شنگاں

میر چا کر و اے جبر سرا یقین نہایت و گوہر را جواب گردینیت

اے مے پتی جاہ بیتگت

اے رستری ہندے نہ آن

ہراں گور آختہ رہنے

رندان کتہ و ت حرکتے

شہ ہے گالان میر چا کر ویر خیالی مزن دلی و زانکار سہرا بیت کہ آن ناحق و
دومی سپالانی سرا شک بر نہ بیت بلکہ گمان کنت کہ اے کار بیت مہ بیت یک رہزنی و کار
انت۔ یا رندان اے کار یا حرکت و راوت گرتہ۔ نین کہ چا کر اصلیں جبر را زانت کہ

کاہاریں مزین شیرے ڈرامہ بے حساب و گیر کایت چش کہ بیرگ و گرانازم، رند و
لاشارانی جنگ داستان، حمل و مزار شیرے داستان حانی شہ مرید وغیرہ جوانیں شیرے
ڈرامہ و چے و قی سپت و توصیف انت۔ شتر تریں ڈرامہ ہما انت کہ آئی قصہ شتر نہ بیت و
قصہ ہما ہی و کردار یک ہند بہ بنت۔ و کردار و قی عہدی ڈس و پارا بدینت۔ دومی جبر
ایش انت کہ کردارانی گوں یک و دومی گپ و ٹران یا مکالمہ کہ ہے ٹوک و توار و ذریعہ
و آوانی چچ و لبیس، ہیل و عادت لبیس و ڈول و دوچ ہما عہد کہ قصہ کہ بیت۔ نہ اگہ
قدیمی و کہنیں قصہ لبیس و گپ و ٹوک و وڑوکیں زمانگ و وڑا بنت۔ اے سپت خراب
تریں ڈرامہ انت۔ سیمی توسیپ شتریں ڈرامہ ایش انت کہ کردارانی گپ و ٹران
آوانی دلی لہڑ و جوزگ چش کہ مہر و محبت، دژمنی و نفرت، زہر و جوش، سیالی گم و غصہ
وغیرہ۔ چھارمی جبر کہ یک کامیابیں ڈرامہ و ذمہ زور انت ایش کہ اگس یک کردارے
سماج و یک شتریں مردی و کار پکنت و ظلم و زور اکیانی چیر و بہ بیت نہ گندوکانی یا اشکنوکانی
تمانیں ہمدردی گون ہما ہی بہ بنت یا کہ اگس یک کردارے سماج و یک بد پعلیں،
بد راہیں مردی و کار و پکنت کہ نہ گندوک و اشکنوکانی دل و پہ آئی نفرت و غصہ و لہڑ و دی
بہ بیت۔ اے کار یا ذمہ داری کردارانی انت کہ آگوں و قی کاراں چہ ڈول انصاف
کنت۔ انچشیں کہ گوشتگیں تاکاں ما ڈرامہ و حصہ آن گیشینتگ انت و گشتگ ات
کہ ڈرامہ و آخری توامی بزاں (Falling action or unfolding action of plot)

بہرے تہا پہ لس و جم و یک جوانیں سبکہ بہ بیت۔ گندوک و اشکنوک شہ
ڈرامہ و توامی و ہمرنگیں نتیجہ و آسر و در پکنت کہ آ انسانی سماج و گہتری و دیروی و پارا
جوان بہ بیت ہے سربری پیرا روشنی و ماں مارا ادبی بلوچی ادب و تہا ڈراما بیت گندگی
انت۔ شہ ہے رنگیں شیران رند و لاشار و جنگ شیرے، بیرگ و گراناز، حمل و مزار و
جنگ، شیرین و دوستین، حانی و شہ مرید شیرے داستان باز مشہور انت۔ نوں ماشہ اے

گپتہ غ پاد آہتہ کہ اگر رند مرگ باڑا نیت نہ من دی گوشا گونان نوں شاعر مارا بیہرگ ء
جنگ ء بابت ء ڈسیت کہ ہما مردم کہ ساعتے پیشتر جنگ ء شہ منع کنگ ء ات نوں وت
جنگ ء سر مچار جوڑ بوتہ شاعر گشیت

ڈیل مملساں پہرائی
بور خملاں سنگھارئی
تیغ زہری ایں کھرکھی
وت بیتہ پھوڑانی سرا
بیایے نلی گٹھا گران
نووں رند غ لاشار ء لشکر دیم پہ دیم گوں یک غ دگر ء مقابل بنت۔

توپان دمامہ ستغنت
میراں و بیہرگ کپتغنت
محراب و بور کونج گڑدنیں
جنید و عالی سک سریں

رند جنگ بُرائینتہ۔ چا کر ایک ایکھیا سر آتکہ و زحم ء کشتہ غ اوشتاتہ۔ اے ادا
نیں جنگ ء یک ڈرامائی رنگے زرتہ۔ سخی نود بنگ ء چم کہ پہ چا کر ء سرا کپیت۔ تہ آ
کران ء روت غ چا کر ء پہ ہیلہ راضی کنت وتی مازن ء سوار کنت غ مازن ء را چا بک
جنت غ شہ جنگ ء پڑ ء در کنتے گوہرام پرے جبر ء نود بنگ ء سرا زہر گپیت کہ آئی چیا
چا کر ء شہ جنگ ء پڑ ء گشتہ غ در کرتہ۔ اے رد ء نوں ہر دویں مردمانی ٹوک گوشدارگ ء
لائق آنت۔ گوہرام گشیت

تھہ بلیروے گھواڑ زاختہ
رندے کہ لاشارے نوے

لاشار ء لشکر ء گڈ تفتنت۔ گڈ اے دومی چچ گامے نہ زوریت کہ چوں کنگ بہ بیت یا چوں
کنگ مہ بیت۔ بلکہ راجی غ تمنی راہ غ دستور ء سرا روت غ وتی راج غ اُلس ء شہ صلاح
گیت۔ تاں یک پتنگے ہے بارو ء شور غ صلاح بیت چُش کہ شاعر گشیت۔

رند ہمو لوٹھاننا،
سوران بند ء گردنا
داں ہپت شفا گھوپي جتا

دیم شاعر بیہرگ ء کردار ء نشان دنت کہ بیہرگ پہ چھیار جبر ء سرا مرگ ء پہ
تیار نہ انت۔ آنہی ء صلاح دانتہ کہ اے رنگیں معمولی ایں حالورے سرا راجانی تہا جنگ غ
چوپ ء ضرورت نہ انت۔ آئی گشتہ کہ اے کار ء من وت کنناں ایوک ء روان۔ دُزان ء
گراں غ کاراں یا پہ ہیلہ غ ہنرے وتی ہران گردیناں یا بدلہ اش گران بیہرگ گشیت
کہ

ما نہ جہنوں لشکرا
گوہر ء ہرانی سرا
دزان کاران کپخان
وت گیتغوں و دز بستخان
ہراں پہ عنوانے گروں

بیہرگ یک نہ ترس غ بہادریں مردے بوتہ۔ مچی ء گیشتریں بہری ء را
بیہرگ ء صلاح غ سوج وش آہنت۔ بلے بنام جی ء نازانتیں بٹا کی آن آہت غ بیہرگ ء
راماں شگان غ پیگوران بست کہ بیہرگ لگورے شہ جنگ غ چوپ ء ترسیت۔ لگوری
شگان انچیں سوچا کیں غ ترندیں جبرے کہ بلوچ پہ شگان ء وتی سرا بُریت غ دگری ء برگ ء
تیار بیت۔ ہے ناگمانی ایں شگان غ پیگوران یک ڈرامائی رنگے کپتگ۔ بیہرگ زہر ء

لاشار ء لجانى سرا
(تھ) دانگھودف ء ریز ء دے
میر چاکر ء نام ء گرے

کہنیں قدیمیں زمانگ ء بلوچی اسٹیج ڈرامہانی رواج نہ بوتہ ارمان اگس اے
رواج بہ بوتیں اے داستان ء اسٹیج ء سرء شون دینگ بہ بوتیں تہ کامیابیں ڈرامہ یے
گوندنیک بوت۔

ماجرء مالوم ات آن ملکوتی ڈرامہانی کہ میانجین منظوم ڈرامہانی نام ء گرگ ء
ماراوتی پت ء پیروکی زمانگانی جبریات انتت ء وتی ادب ء بون ء مڈی بزاں شیرزی
داستانانی جبر میانجین ء آرگی کیت۔ جبر اے نہ انت کہ بلوچی ادب ء تہاڈرامہ ء بہرچ
انت بلکہ ڈرامہانی کار بندگ رسم ء رواج نہ بوتگ۔ ما اے رپک ء داستان شہ وتی
کر ء گور ء ہیل کرتگ۔ پیشکا کہ منے اے درگت ء اردو ڈرامہ ء تاریخ ء سراچمشا نک
دینگا آل ء جبر شہ جبر ء درکیت۔ اردو ڈرامہ ء تاریخ ء جن ء پری دیو ء بلابانی عہد بزاں
ملکوتی ڈرامہانی عہد یک روشن ء دُرشوکیں عہدے داریت۔ آ زمانگ ء اگس
ڈرامہانی تہا جن ء پریانی جبرمان مہ بوتیں انتت ء پری ء شہزادگ آنی مہر ء محبت ء
داستان مہ بوتیں انتت تہ ڈرامہ ناتوام گشگ بوت بلے آہستہ آہستہ ڈرامہ ء تامانی تہا
بدلی آیان ء شت۔ دگہ شے ڈرامہانی تہا آرگ بوتنت۔ شہ اے جبر ء کہ پکیر ء جوگیانی ء
بزرگانی دیما آحتن ء شہ آوانی دعا نیکیں واہگاں اولاد ء دگہ کارانی بودگ۔ چش کہ امیر
حمزہ ء ”نیم نکاح“ ء تہا بادشاہ ء راز ہگ نہ بیت۔ بادشاہ وتی وزیر ء راہ پیکیر کامل ء پٹ ء
پول ء راہ دنت۔ وزیر ء راہ ء نیام ء یک بزرگ ے دپ کپیت۔ وزیر ء راہ لٹے
دنت کہ ہادیے درختارا بجن ہرچی نیوگ کہ پکپیت بادشاہ درادنت اش یکے بادشاہ
وت بورات یکے وتی بی بی ء بدنت۔ اے وڑا بادشاہ ء را اولاد بیت۔

چاکر کیا ٹالا کتیں
دینیں تہ مولا تروڑ کتیں
سرچو کھڑبی گڈتیں
سیوی یہ مشا بھڑتیں
تھہ گوں سوشیں ڈڈوا
ڈومسی تھہ سینگھارتا وتا
گپتے برات اثر چاکر
گیشتر تھی پھیریں پھتا
پھل ے دوئیں بندے سندان
وٹی شرآوانی رشت
سجی کواوانی شنت

سخی نود بندگ گوہرام ء را ولدی ء دات ء گشیت کہ

لولی مذی ء داغخان
پٹانی شاغین گوانزغا
جنگے نہ وشیں ساعتا
روشے تھہ پکر چاکرا
آں روش تھرا یات نئے
دیوارغے رنج ء سرا
گلی و بیود نچ زینیں
آخر بہان تنک بستغیں
گوں بھانڈو پھونڈ لیرواں
داغخان امیریں چاکرا

افریقہ ء بارت بلے زمزبل کو یک ٹہلگی ء سندیت ء ہر پیتیں کارکنوک کہ محل ء تھا
ندوک انت اسٹیج ء سرء کپنت ء سک ٹپی بنت۔ ٹپی آنی تھا آزمانگ ء مشہوریں کارندہ
جمشید جی فرام جی میڈن، نسروان واچھا کل ٹپی بنت تاں پیتگانی پیتگ درمان جاہ ء
کپنت۔

مشینانی عہد ء الفرید ناٹک منڈل ء ہم مشین دنیا ء تہامزن نام ء توار پیدا
کرتگ ات۔ آوان 1871ء ء شاہزادہ شیدکس ء ہے سال ء آخر ء ”جہاں بخش“ نامی
لیب مشینانی ذریعہ ء نشان دات ء نام اش پیدا کرت شہ الفرید ء الفنسٹن ناٹک آنی
کامیابی ء رندگہ باز مزنیں کمپنیاں طلسمانی ڈرامہاں ء دیما برگے کار ء دستا گیت ء اے
دورتاں 15 سالان منت۔

مذہبی ڈرامہ :

ہرزمانگ ء وتی جتا نیں لوٹ ء پکار بنت۔ ء محلوک ء راگوں زمانگ ء گام گنج
ء جنزگ لوٹیت۔ نہ تہ انسان پشال بیت۔ مذہبی ڈرامہ ہم آزمانگ ء یک پکارے
ات۔ محلوک ء دل شہ منظوم ڈرامہ، جن ء پریانی قصہ آں ء طلسمانی ڈرامہاں سیر بوتگ
ات اے انسان ء بُنی فطرت انت کہ آنہ سرد ء سگیت نہ گرم ء نہ وشی ء نہ غم ء نہ انسانی
طب یک شی ء تاں دیر ء برداشت کرت کنت۔ وختیکہ آزمانگ ء ناکی کمپنیاں محلوک
ء دل سیری ء بے طبی دیست تہ آوان اے جبر مارت کہ نوں محلوک تاں دیر طلسمی
ڈرامہاں برداشت کرت نہ کنت۔ اولی وار فارسی الفنسٹن کلب ء مذہبی ڈرامہاں
تجربہ کرت۔ اے ناٹک پکرت کہ ہندوسیل کنوکانی تعداد شہ کلاں زیات بلکہ روج پہ
روج زیات بوان انت۔ تہ آوان جار پرینت کہ آجرات ء آخری ہندو راجہ کرن ء قصہ ء
اسٹیج ء سرء پیش داریت بلے کلب ء دیما یک مزنیں اڑاندے مان آہت۔ ہندواں کہ

اے وڑیں قصہ منے عہدی بلوچی قصہ آنی تھا ہم آرگ بوتگنت۔ بلے آوان ء
ڈرامائی رنگ دیک نہ بوت۔ دیکتر ء یک دگہ ڈرامائی قصہ یے کہ منے عہدی قصہ آنی
تھا ہم است چش نشان دیک بوتہ بزرگ لاہوری ء قمرالزمان ء بدوراء قصہ انت۔ شاہ
زمان عابدوں ء زہادوں ء خدمت ء کنت کہ شہ آئی دعاء برکت ء قمرالزمان پیدا بیت۔
ہے وڑا ”افسوس عشق“ کہ میر حسین جان بلبل ء رشنگ انت۔ ایشی تھا شاہ فغوراشہ بے
اولادی ء سبب ء سک پریشان انت ء شہ بزرگانی دعاء سبب ء آئی لوگ ء گلبدن پیدا
بیت۔ اے درگت ء برادور ء بے حساب ڈرامہاں رواج گپتہ ء ڈرامہ ء اے عہدی ء
شہ پد طلسمانی ڈرامہاں دوریت۔

طلسمانی ڈرامہ:

طلسمانی ڈرامہاں ابتدا ہم فارسی الفنسٹن ڈرامیٹک کلب ء کرت۔
علاؤالدین ء چراگ اے ردء اولی ڈرامہ ات ء اے ہما ڈرامہ ات کہ اولی وار ایشر ء
مشینانی ذریعہ ء نشان دیک بوت۔ مشینانی ذریعہ ندارہ کاری بزاں منظر نگاری ء اولی
وار ات ہمیشہ کا تماشاں ء سیل گند سک حیران بوتنت کہ اے چے حساب ء کتا بے اے
وڑیں ڈرامہاں رواج دھنچی بھائی سی ماسٹر ء دور دات اے ہردو ”پالکی والا“ ء نامان
مشہور انت۔ مشینانی ذریعہ منظر نگاری انچش مشہور بوت کہ آزمانگ ء ہر مزنیں
کمپنی ء خاطر ء اے جبر الی بوت کہ آہم ہے وڑیں مشین بہ منڈینیت۔ اے جبر ء تھا
گمانے نیست کہ اے کار ء سرا باز زء کلدار خرچ کاہت۔ بلے کردارانی جان ہر وخت
انچش خطرہ ء تھا ات کہ کمیں غلطی ء سبب ء زند ء بیرانی ء ٹرس کاہت۔ اے ردء یک
واقعہ یے پہ شام بیان کنان۔ الفنسٹن کلب مشینانی ذریعہ ندارگ پیشدارگ ء ات کہ
انیزار جادوگر علاؤالدین ء غیر موجودی ء گوں جنانی مدت ء کمک ء آئی محل ء زوریت ء

درت و سہمت و ہما و ختاں کہ منشی پریم چند مان بمبئی آہنگ ات۔ مسلماناں آتر و دژمان
دات، رد و بد اش کرت و آئی دیماسر و تف اش کرت۔ دومی نیمگا مسلماناں ”میل“ فلم و
بائیگاٹ کرت کہ آسک ناکام بوت۔ کمپنی و ہم پریم چند و نوٹس جاری کرت۔

ہندی ڈرامے:

ہندوانی مذہبی ڈرامہ و بنگلہ شہ خان صاحب ندسروان جی، مہروان جی، آرام و
ڈرامہ شکنتلا و بوت کہ اے 1874 و سٹیج و سر و پیش کنگ بوت۔ شہ اے ڈرامہ و ہد
کینسر و کابرا جی و ہر پشچند وسیتا (1875.1874) و و رامان 1876 و سٹیج و سر و
آرگ بوتنت۔ شوق بیتاب دھلوی و نشتر لکھنوی و مہا بھارت شنگ کرت۔ قصہ مشہور
انت کہ شہ بیتاب و بنشتگ کرتگیں ڈرامہ مہا بھارت و کامیابی ہندوان و وتی مذہبی
ڈرامہانی پیش دارگ و شوک و ہدوٹ و دان و گیش بوت۔ بعض ہندواں اے جبر و سرا
سک اعتراض انت کہ مسلماناں آوانی مذہبی ادب و نیمگا خاصیں دلوکوش گورنہ کرتہ حالانکہ
ہندوانی مذہبی ڈرامہانی اولی کامیابی شہ نشتر لکھنوی دیبترہانی ڈرامہ مہا بھارت و بنا
بوت۔ ہے پیم آرام و پدماوت و شکنتلا ہم مسلمانانی منت وارانہ۔

حافظ محمد عبداللہ 1885 و شکنتلا 1990 و رام لیلا بنشتگ کرت۔ نظیر کرشن
اشار آفتاب اجودھیہ ہر کہ لنکا بنشتگ کتگنت۔ سٹیج و سر و فائق لکھنوی و کرشن پال لیلا۔ و
دیوانہ امرتسری و آفتاب اجودھیہ سک مشہور بوتنت۔ اردوزبان و مذہبی ڈرامہانی تعداد
زیات نہ انت طالب و رام لیلا، بیتاب و کرشن سدا ماو کرشن جنم، رادھے شام و بال
کرشن و کرشن اوتار مشہوریں اردو ڈرامہ بوتگنت۔

مذہبی ڈرامہاں وتی ہندو منزل وخت کہ جت نہ بنشتگ کنوک و کمپنیانی تام و
بدل کنگ و خاطر و ڈرامہاں و کمو بدل کرتگ۔

اے حال اشکت کہ فارسی آوانی مذہبی معاملاتاں دست مان دینگ انت نہ آوان شور و
کوکار بنا کرت کہ ڈرامہ و تہا الم و مذہبی رسم و رواج نشان دینگ بنت۔ کہ اے آوانی
اعتقاد سر و کاری ایں پٹے بیت۔ دومی نیمگ و ہندو پریس و حالتا کانی واویلا بنا
بوت۔ نوں جبر پ و وڑے گیشینگ انت۔ اے درگت و۔ کنور جی ناظر دیمادراہت و
ہندوان و سرپد کرت کہ اے صرف یک اسٹیج ڈرامہ و ایشی و کردار فرضی انت دومی
جبر ایش کہ ایشی تہا بچ انجیں جبرے مان نیست کہ شہ آہانی ہندوانی مذہب و سرا
ملنڈے جنگ بہ بیت۔ یا آوانی دل آزاری بہ بیت۔ ہندو قرار بوت انت۔ دومی
نیمگ و آوان فارسی اداکاران و ہندوں آنی طور و طریقہ و مذہبی رسم و رواجاں شہ سرپد
کرت۔ کنور جی کلیں کرداران و شہ بقالانی مذہبی رسماں مالوم دار کرت ڈرامہ اسٹیج
کنگ بوت۔ ہندوان و اے ڈرامہ سک پسند بوت۔ نوں جبر اے چارگی ات کہ
ہندوانی ہمراہی و مسلمانانی تعداد ہم کم نہ ات و مسلمانانی تاریخ شہ تاریخی قصہ آں پُر انت
کہ آوان و ڈرامائی شکل و پے آسانی آرگ بیت۔

مسلمانانی مذہبی ڈرامہ:

: مسلمانانی باز تاریخی ڈرامہ پیش دارگ بوت انت۔ بلے آزمانگ و
مشہوریں ڈرامہ منشی پریم چند و ”کربلا“ ات۔ مسلمانان و وتی بزرگ خاسکر رسول
کریم ﷺ و نماسگ آنی بار و اے جبر بچ بر پیرزو نہ ات کہ تماشہ و وڑا محلوک و را
نشان دینگ بہ بنت۔ مسلماناں وتی ہر وڑا زور و راجت، حکومت و سرازور اش دات کہ آ
اے ڈرامہ و سرا بند اش بخت کہ چریشی مسلمانانی دل آزاری بیت۔ بلے مسلمانانی جبر و
راکس و گوش نہ داشت پرچیکہ آوخت و عیسائیانی حکومت ات۔ بلے مسلمانانی دل و لہر
سرد نہ بوت آواں و شہ منشی پریم چند و وتی بیرا راگپت۔ مسلمانانی اے کتاب و را

تاریخی ڈرامہ:

اے ردء ہم بلوچیء بار باز پدء کیت۔ چونکہ اے وخت ڈرامہء جندء تاریخ دیما انت ہمیشکا اول سرا ما ڈرامہء جندء جملہ تاریخ ء گندان ء روان۔ تاریخی ڈرامہائی درگت ء فرام جی کاؤس جی مہتا کہ قیصر ہند“ شوکار انتت ء نسروان جی فاربس کہ آسر ڈنشا پٹیت ء پرائیویٹ سیٹری ات یک ادارہ جوڑ کرت کہ آئی نام ات زور اسٹرین ڈرامیٹک کلب۔ اے ادارہ ء تاریخی ڈرامہائی بنگلج شہ شاہنامہ زرگیں خسر ء شیرین نامی ڈرامہ ء کرت، رند ء شیرین فرہاد ء مشہوریں قصہ اسٹیج ء سرء پیش دارگ بوت۔ اے ہر دو ڈرامہ ء۔ رند ء شیرین فرہاد ء مشہوریں قصہ اسٹیج ء سرء پیش دارگ بوت۔ اے ہر دو ڈرامہ سک مشہور بوتنت۔ رند ء دگہ باز تاریخی ایں قصہ اسٹیج ء سرء پیش دارگ بوتنت۔ اردو ء تھا تاریخی ڈرامہائی قحط انت۔ گیشتریں ڈرامہ قصہ ء نقلانی سرا آنت ء آوانی تقسیم اے وڑا انت۔

۱۔ مسلم

۱۔ مسلم ہند

ب۔ اسلامی ملک

ج۔ نیم تاریخی

د۔ قصہ و حکایت

۲۔ ہندو

۱۔ تاریخی

ب۔ نیم تاریخی

ج۔ بھگت و بہادر

د۔ دیندار زالبول

دگنیای یا سنساری ڈرامہ:

شہ ادا اردو ء تھا ڈرامہ ء رسم کم کم ء گندگ ء کیت۔ اردو ء تھا سنساری یا دنیا ی ڈرامہائی بنگلج شہ زور اسٹرین کلب ء ڈرامہ ”دھیاری پچو“ ء بیت۔ اے درگت ء دومی کارائیڈ و کالجیہ کرت کہ آئی گوں فرام جی آپو دست بندی کرت کہ اردو ء گجراتی ء تھا دنیا داری ء بارو ء ڈرامہ نبشتگ بکنت ء اسٹیج ء سرء پیش اش بداریت۔ شروعات آپو اے دست بندی ء رانہ زرت۔ بلے وختیکہ دھیاری پچو (گمان کوہ) نام ء توار پیدا کرت تہ فرام جی آپو ء دل ء آہت کہ ایشر ء بہ گجراتی ء پترینیت۔ اے ڈرامہ ہممنکس مشہور بوتکہ دومی کمپنیاں وتی دگوش ء راسنساری ڈرامہائی نیمگادات۔ کیشسرو لارا جی ہم یک اردو ڈرامہ ے نیاداری ء سرانشتگ کرت کہ آئی نام ات ”بھولی جان“ سک مشہور بوت اے ڈرامہ ء تھا سوت خوری ء بابت ء نشاندیک بوتگ ات۔ اولی وار محلوک ء دل ء سوت خورانی خلاف ء لہڑودی بوت۔ اچ ایشی پدتن شاہ سیٹھنا ”پاک ذاتیرین“ تھا غلط فہمی ء نتیجہ ء شہ محلوک ء راشیوار کرت کہ غلط فہمی ء یک کسانیں مثالی ء یک پورائیں خاوتی ء رابرہاڈ ویران کرت۔ ہے غلط فہمی ء سرء یک دگہ ڈرامہ ء نگاہ ء غفلت“ پہ یک دگہ وڑی ء پیش دارگ بوتگت کہ ایشرا طالب بناری پیش کرت۔ دنیا داری ء بارو ء ہر ڈرامہ وتی جاہ ء مشہور ات۔ پرچے کہ ایشانی تہازند ء تہلیں حقیقت ء شری ء

روڈینیت ءُ مزین کنت وختیکہ آ مسلمان بیت۔ اے یک انجیں دورے ات کہ ہندو ءُ مسلمانانی تپاک پہ یک ءُ آدگر ءُ سلامتی ءُ محکمى ءُ سک الی ات۔ پمیشکا اے وڑیں ڈرامہ اے دور ءُ بازنبشنگ ءُ پیش دارگ بوتنت۔ اے درگت ءُ غریب ہندوستان“ سودیشی تحریک ءُ تہا بقال ءُ مسلمانانی ہواریں مسئلہ ءُ جیڑہانی نیگا اشارہ کرتگ ات۔ اے رد ءُ مولانا بشیر الدین مسلمانانی نمائندگی ءُ راکرت ءُ جہد کُرت کہ اے ہردوگوں یک ءُ دگر ءُ یکجاہ ءُ تپاک بہ بنت۔ ریاض ءُ مسلم پجاری، نیر ءُ وطن اظہر ءُ ڈرامہ بیداری، نورالہی ءُ محمد عمر ءُ ”روح سیاست“ ءُ پنڈت نہرو لنکن سیاسی زند ءُ سید نصیر احمد ءُ جمہوریت ءُ آمریت آ دور ءُ مشہوریں سیاسی، اصلاحی ڈرامہ اتنت۔

اصلاحی ڈرامہ:

اے حبر ما شروعاتی تاکاں شچک کُرتگ ات کہ ڈرامہ ءُ مستریں شری ہمیش انت کہ آئی تہا معاشرہ یا شہ معاشرہ ءُ تہا یک بدی ءُ خرابی نی ءُ نشان دیک ءُ آتزازیان کنگ ءُ سبک برسیٹ۔ اصلاحی ڈرامہانی بندات شہ بہمن جی کا براجی ءُ ڈرامہ ”بھولی گل“ ءُ کھنسر و کا براجی ءُ ڈرامہ ”نندا خاتون“ ءُ بیت۔ اے ہردو ڈرامہانی تہا زالبولانی عیب گیری ءُ بدیں عادتانی نیگا دلگوش دیک بوتنت۔ بلکہ اے ڈرامہانی تہا اے دی گشتگ بوتگ ات کہ ہما زالبول کہ شپ ءُ روچ دگرانی عیب آنی حساب کنگ ءُ دست گٹ ءُ مشکول انت۔ تہنا پہ وتی جند ءُ نہ بلکیں پہ تیوگیں ملک ءُ قوم ءُ زلزل نقصان ءُ سبب بنت۔ شہ اے ڈرامہاں پد بیزن میزہ رستم ءُ سہراب، جمشید ءُ فریدوں، خسرو شیرین ءُ یزد جبرد، دگہ بازیں ڈرامہ یے محلوک ءُ رانسان دیک بوتنت۔ اے گل اصلاحی ڈرامہ اتنت کہ ایشانی تہا سماج ءُ دگہ خرابیانی نشان دیک ءُ ابیدگوں ملک ءُ قوم ءُ مہر ءُ دوستی ءُ ہم سکین دیک بوتگ۔

وشیں آسر نشان دیک بوت۔ آصف وتی ڈرامہ ”مہتاب جہان“ تہا خدا ترسی ءُ ظریف ہم وتی ڈرامہ ءُ تہا ہے مضمون ءُ راپیش کرتگنت۔ ضد ءُ خرابیں آسر ءُ بارو ءُ محمد شمش الدین ”آدھا نکاح“ ءُ خلیق دھلوی کہ نیرنگ فلک نشان داشت دگر ءُ حق ءُ ملگ بارو ءُ طالب بناری لیل و نہار، محلوک ءُ چمان پاچ کرتنت۔ اے دور ڈرامہانی خاصکر اردو ڈرامہانی روشن ءُ تابناک ترین دور ات۔

سیاسی ڈرامہ:

اردو ءُ تہا اولی سیاسی ڈرامہ 1898 ءُ بمبئی اسٹیج ءُ سر ءُ پیش دارگ بوت۔ اے ڈرامہ پرگی و ہندوستانی حکومت ءُ قانون دانی بابت ءُ ات شہ اے سال ءُ یک سالے پد ”نانا صاحب“ ءُ نام ءُ یک سیاسی ڈرامہ ءُ اسٹیج کنگ بوت۔ بلتے انچش گندگ ءُ کثیت کہ اردو ءُ سیاسی ڈرامہ مشہور نہ بوتنت۔ پرچیکہ تاں چل سالان سیاسی ڈرامہانی نام ءُ نشان گندگ نہ یات۔ 1898 ءُ امراؤ علی لکھنوی ءُ وتی ڈرامہ البرٹ بل دوار شنگ کرت۔ اے سچہیں ڈرامہ نثر ءُ تہا ات۔ برے ڈرامہ ءُ تہا شہ شروع تاں آخر ءُ ظلم ءُ زور اکیانی قصہ مان ات۔ بلے کردارانی مکالمہ سک خشک ءُ غیر دلچسپ اتنت پرچے کہ ہر مردم مکالمہ یک ءُ یک نیم تاک ءُ سرا تالان اتنت۔ بہر حال ءُ برطانیہ ءُ زور اکیانی چیر ءُ ہندوستانیان ءُ نشان دیک بوت۔

شہ اے ڈرامہ ءُ بیست ءُ بیست پنج سال رند ملک سیاسی ناچاکی بے تپری کی آنی شکار ات۔ ہے خاطر ءُ موگیش اردو ادب ءُ تہا سیاسی ڈرامہانی تہا قومی دلیر کہ اصغر ءُ نبشنگ کرتگ محلوک ءُ را باز دوست بوت۔ اے اولی ڈرامہ ات کہ ایشی تہا ہندو مسلمانانی تپاک ءُ یکجاہی ءُ سرازور پر دیک بوتگ ات۔ یک دگہ ڈرامہ ”ہمارا گھر“ کہ شاد نبشنگ کرتگ مظفر جنگ یک بقالیں جنین آدم ءُ عزت ءُ رکھینت ءُ وتی پناہ ءُ وتی محل ءُ تہا پناہ دنت۔ ہے یم عباسی ڈرامہ لیڈی لاجوتی ءُ تہا کیلاش ناتھ، جلال الدین ءُ

خرابی بے راہ روی، بد راہی و گمراہی ہر دور و زمانہ کا ہے۔ بوتگنت شراب خوری و بدکاری و خرابی و بیران کاری و سرا بازی و ڈرامہ پیش دارگ بوتگ۔ اے درگت و ”فریب فتنہ“ ”زہرہ و بہرام“ (حافظ محمد عبداللہ) ”خواب ہستی“ ”ترکی در“ ”آنکھ کا نشہ“ (آغا شاہ حشر) نامی اس ڈرامہ انت کہ ستائے توسیپ کرزنت اے گلیں ڈرامہانی تھا خاصکر فریب فتنہ و آنکھ کا نشہ تھا شراب و خرابی بدکاری و بدی خرابیں عاقبت نشان دیگ بوتگنت۔

دولت خدائی نعمت و دولت و پے جا خرچ کنگ ٹوا بے، بلے دولت و گوات و باز کم مردم سگیت۔ بے راہیں و بدکاریں مردم شہ دولت و باز نادراہ و نا ہنودگیں کار دست و کنت۔ اے خرابی و را ہم اصلاحی ڈرامہانی انچش نشان دیگ بوتگنت کہ انسان عبرت بگپیت اردو ڈرامہانی تھا ایشی باز مثال گندگ کیت دھرمی بالک بھارتی بالک (آغا حشر کاشمیری) و بوڑھے نواب کی شادی (فیاض حسین) ہے مضمونانی سرا نبشتگ کنگ بوتگنت۔ درملکی رسم و رواجانی زورگ و قوتی پس و پیرو کی ملکی رسم و رواجانی یلہ کنگ ہم باز جاہاں گندگ و کیت کہ اے وڑیں وخت بتل مشہور انت ”کلاگ و قوتی رپتار یلہ گرت و کبگی رپتار و زورگ و جہد و قوتی جند و رپتارے شت و سٹک و لگ ات۔ اے رد و ”ایشائی ستارہ“ (نبشتگ اعظم) و تھا شون دیگ بوتہ کہ نواب ہمایوں شہ ولایت و پدی و قوتی ملک و کیت و سر بیت۔ آئی دل و کیت کہ آوتی ملک و چو ولایتی ملکانی پیما بداریت۔ اے کار و شروعات آشہ و قوتی پردہ داریں لوگ بانک و کنت و لوٹیت کہ آ انگریزانی وڑا در بیت و بگردیت پردہ داریں لوگ بانک اے گشتن و رد کنت ایشی آسر ایش بیت کہ نواب و قوتی دلی جوزگ و پورا کنگ و خاطر و یک نوک نوبتیں فیشنی ایں جنین عاروس کنت و عاخب و نامرادی و ناتپا کی و کیت و سر بیت۔ زالبولانی بے جائیں فیش و بابت و ڈاکٹر عابد حسین ”پردہ غفلت“ و سر حال ڈرامہ نبشتگ کرتگ۔ شر لکھنوی و ”میوہ تلخ“ و عبد الماجد دریادی و قوتی ”زد پشیمان“ و ڈرامہانی بنا جاہلیں مرد و وانندگیں

جنیاد عاروس و خرابیں عاخب و بارو و نبشتگ کرتہ اصلی ایں و قوتی دوستی و بارو و آغا محمد اشرف ”تریپٹ“ نقی حسین و ہیرالال صفائی کی دیوی و بن دیوی ڈرامہ نبشتگ کرتگنت۔ ایڈیٹر کا حشر (مولانا ظفر علی) و تھا ایڈیٹر بزاں شوکار و عبرتناکیں زند، آئی ذمہ داری و مالی کم دتی و نکشہ کشگ بوتہ۔ ہے یم محمد احمد و قوتی ڈرامہ چالاک وکیل و تھا یک چالبازیں و کیلی و ردکاری و ریپینگ و پلگ و ورگ و داستان و را بیان کرتہ۔ زند و کجام پہنات انت کہ آترا پے محلوک و چم پاپی پاش کنگ و نشان دیگ نہ بوتہ۔ مزین مزین و نامی ایں اردو قلمکاراں و قوتی و س و بود و سرا ہر بدی و بیرانی و نیگا محلوک و دلگوش و را گور کنگ و جہد و کوششت و را کرتہ۔ محمد افضل الرحمن و ڈاکٹر اشتیاق حسین قریشی و اصلاحی ڈرامہ بلندی ہما دیر بان سرانت کہ اودا انسانی زند و ہر پہنات پے ہورتی گندگ بیت۔

تبلیغی ڈرامہ :

اردو و تھا تبلیغی ڈرامہانی کی انت۔ ایشی سبب ایش انت کہ دگہ یورپی زبانانی وڑا اردو و تھا تبلیغی ڈرامہانی سرا کار کنگ نہ بوتگ۔ اے درگت و شیخ بڈھن ”آثار قیامت“ و تھا قیامت و بارو و پیش گوئی کرتہ۔ ایشی تھا یک انجیں مردے نشان دیگ بوتہ کہ آئی دل و را شیطان و قوتی پنجگ و کنگ و کوشش و کنت و شیطان آترا و قوتی راہ و سرا دور دیگ و ہر وڑا جہد کنت۔ بلے اے مزین دلیں محکم ایمانیں مرد شہ و قوتی کردار و اے جبر و سہر و کنت کہ آترا دنیا ی تمہا و لاچ نیست بلکہ آوتی حال و سراوش انت و قوتی وخت و گوں یاد خدا و عبادت الہی و گوازی نیست۔ آئی ایمان انت کہ انسان و اگس ایمان محکم بہ بیت تہ آترا شیطان شہ نیکیں راہ و رد دات نہ کنت۔

گوئڈیں ڈرامہ:

دراصل ء مئے اے کتاب کہ شمع دیما انت ایشی تہا گوئڈیں ڈرامہانی بارو ء
جر ء حال کنگی آت۔ بلے تنکہ ما ڈرامہ ء کسانیں مشکل انت۔ پمیشکا ما ڈرامہ، ڈرامہ
تاریخ ء ترقی ء بابت ء پے جم سیری بحث ثران کنگ ء و پد گوئڈیں ڈرامہ ء نیمگا دلگوش گور
کنان گوئڈیں ڈرامہان ء چار بہراں تقسیم کنگ بیت۔

۱۔ گوئڈیں لیب

۲۔ یک ایکٹ ء ڈرامہ (بزاں ہما ڈرامہ کہ آشہ یک ندارگ یا جاہے بنا بہ بیت ء ہے
جاہ ء ندارگ ء سراگوں جتانیں کرداراں توام بہ بیت)

۳۔ اسکولی ڈرامہ

۴۔ ریڈیائی ڈرامہ

گوئڈیں ڈرامہ:

انسان یک انجیں دوری ء آحتہ ء سر بوتہ کہ گوں آئی اینکس وخت نیست کہ
پہ یک قصہ ء خاطر ء سہ چار گھنٹہ بند بیت، بچاریت، یا بوانیت۔ بلکہ پے خاطر ء مروچی
بندا گوئڈیں ڈرامہانی نبشنگ، نشان نیگ رواج مان آحتہ تا نکہ مردم کم تاں کم وخت ء
سر جمیں ڈرامہ ء سیل بکنت۔ گوشداریت یا بوانیت۔ اے وڑیں ڈرامہاں رواج شہ
اسکول، کالج ء کلبانی انجمن رواج دنیگ بوتنت ء اسٹیج کنگ بوتنت یا شہ ریڈیو ء
ٹیلیوژناں یک گیشنتگیں وختی ء تہا شنگ کنگ بنت۔ اے رد ء سید سجاد، ظہیر ء ڈرامہ

وحشت دہلوی ہے پلاٹ ء را بنیات جوڑ کرتہ ء ڈرامہ ”دست ابلیس“ ء تہا
نشان داتہ کہ خدا وند تبارک و تعالیٰ شیطان ء را اینکس اختیار دنیگ ء باوجود انسان ء را
آزات ء وخت مختار کرتہ۔ اگس آمہ لوٹیت تہ شیطان پچ پیہم آترا شہ حق ء راہ ء رد دات نہ
کنت ء شیطان ء جند شکست ء پرورش وارت۔ بلے مرد کامل سرخرو کامیاب بیت۔ تبلیغی
ڈرامہانی تہا رونق ء ڈرامہ ستم ہامان، ظریف ء مکر ابلیس لکھنوی ء آب بلیس ء کالا چراغ،
ء قلمکار نازان ء ڈرامہ خاکی پتلا ء تہا شیطان ء کارستانی نشان دنیگ بوتگنت۔ اے
ڈرامہانی تہا گشگ بوتگ کہ شیطان کمزور دیں مردماں چہ پیہم مال ء دولت ء لالچ ء
دنت ء وتی آہنی پنجگانی چیر ء کاریت وتی گلام جوڑ کنت ء وتی تیوگیں خباثت ء گندگی
ء شہ وتی جوڑ کرگیں گلا میں مردی ء ذریعہ ء تالان کنت۔ تبلیغی ڈرامہ نویسانی تہا سردار
جعفری ء ڈرامہ یہ کس کا خون ہے ء دگہ سہ گوئڈیں ڈرامہ نبشنگ کرتگ۔

مشکولی ء مزاحیہ ڈرامہ:

مشکولی ڈرامہ نویسی یک مشکلیں فن ے ہے خاطر ء اردو ء تہا مزاحیہ نویسانی
تعداد نہ بؤگ ء برابر انت۔ اے رد ء عظیم بیگ ء بیگ چغتائی ء شوکت تھانوی وتی
قلمان ء کارمرز کرتگ چغتائی وتی مزاحیہ ڈرامہ ”مرزا جنگی“ ء تہا واجد علی شاہ، ء انگریزانی
جنگ ء نقشہ ء را پے مزاح ء وڑا کشتہ۔ خلیل احمد صدیقی ء لہتیں ناکا میں مزاحیہ ڈرامہ نبشنگ
کنگ ء جُہد ء را کرتہ۔

اسکولی ڈرامہ:

اسکول ہما ادارہ ونگ جاہ انت کہ شہ اے جاہاں زندہ ہر بہرے ماہر پختہ کار درکایت۔ سائنس زانت ڈاکٹر، پائلٹ، سیاستدان، ازم کار، کسبکار، اسکول زہگانی اولی ایں ہیل جاہ انت کہ ادا زہگ ونگ ونگ ہیل کنت۔ بلے افسوزہ جبرے کہ اے نیگا باز کم دلگوش دینگ بوتہ۔ باند انت کہ استاد خاص کر ہیل کاریں استاد اے نیگا دلگوش بدینت۔ کہنیں زمانگ و دپترانی پٹ پٹ پول و پیدا در بیت کہ محمد عبدالغفار مدھولی و کم و گیش شش اسکولی ڈرامہ نبشتگ کرتگ سید اسد اللہ کاظمی و ڈرامہ پریم کی جیت باز شریں ڈرامہ یے اے رد عبد المجید بھٹی و ڈرامہ مٹی کے کھلونے باز شرانت۔

ریڈیانی ڈرامہ:

ریڈیو و ڈرامہانی وتی راہ و راہبند انت کہ شہ اسٹیج و اصل جتا انت۔ اسٹیج و سر و کردار وتی جذبہ لہر و لہزانی ہمراہی و گوں وتی چہرگ و بدلی و سدلی و کار گپت آترا گندوگ گندیت بلے ریڈیانی ڈرامہانی تھا کردار و راہنہا شہ وتی آواز و کار کنگ کپیت۔ ہپہ پیم ریڈیانی ڈرامہانی تکنیک ہم کم و باز جتا انت۔ ریڈیو ڈرامہ نویسانی تھا کرشن چندر منٹو، شوکت تھانوی، فضل حق قریشی و دگہ کہنیں قلمکاراں پے ریڈیو و ڈرامہ نویسی و بدات و راکرت وختیکہ مروچی و باند اہزاراں قلمکار دیما آحتگنت۔ اردو ڈرامہ تاریخ مارا مالوم بوت نوں ما اے جبروی گیشینت کہ متے ادب و تھا ڈرامہ شہ شروعات شیرزی داستانانی صورت و موجود انت۔ بلے ایشاں اسٹیج و سر و آرگ و ڈرامائی شکل و آرگ و کار تنگی دست و گرگ نہ بوتہ۔ بلوچستان و شہ اسکولانی آحتن و پد کہ اسکولانی تھا طالبان گونڈیں گونڈیں ڈرامہ پیش داشت اے زانت آوانی تھا آہت

”پیار“ کسان بوگ و سبب و اگرچہ تنیک مانیت بلے ایشی باوجود اے ڈرامہ مشہور انت و ایشرا یورپی ڈرامہانی مقابلہ و آرگ بوت کنت۔ مجید ملک و حساب گوں ہما مردماں بیت کہ آواز پکر و خیال جنگ و محنت و پد کار کنت۔ اے وڑا آئی ”جواب“ و سر حال و ہپت ڈرامہانی یک مجموعہ یے چھاپ کرتگ ات کہ ہرلس و جم و رادوست انت۔ سعادت حسن منٹو یک جتانیں جاہے داریت آئی مجموعہ ”تین عورتیں“ باز شرانت ایشی تھا پنج گونڈیں ڈرامہ انت ”آد“ و تھا یا زودہ ڈرامہ انت۔ نورالہی و محمد عمر و گونڈیں ڈرامہ شہ درلکی زبانانی ڈرامہانی زورگ بوتگنت۔ ”پنچم مہم“ باز و ش کنگ بوتہ چودھری سلطان و ریڈیانی ڈرامہ وتی جواب وت انت۔ آئی دوا زودہ ڈرامہانی مجموعہ گوں چودھری سلطان و سلطانانی بار و انت۔ حکیم محمد یوسف حسن عشرت رحمانی علی سردار جعفری، سبط حسن (ڈاکٹر رشید جہان) و ہم گونڈیں ڈرامہ نبشتگ کرتگنت۔

یک ایکٹ و ڈرامہ:

اردو و تھا اے وڑیں ڈرامہانی کمی نہ انت۔ ایشانی تھا باز شر شرین انت۔ باز خرابیں محب حسین پیرین نواب و عاروس (بوڑھے نواب کی شادی) سر حال باز شریں ڈرامہ یے نبشتگ کرتگ کہ موجودیں حالتانی سراترندیں شگانی و پیگوری و کار و دنت۔ اے ڈرامہ و تھا یک پیریں مردی و راگوں یک کسانیں جنکی و مہر و دوستی و تھا گر پتار نشان دینگ بوتہ۔ یک ایکٹ ڈرامہانی تھا علی عباس حسین نوڈرامہ بلے جواب انت۔ دومی ڈرامہ نویسانی تھا کہ آوان یک ایکٹ و ڈرامہ نبشتگ کرتگ انت آغا محمد حسن، انسرمیرٹھی، زہرہ بیگم و نام ہوا انت۔

گٹو انت۔ نفس ۽ نفسی ۽ دور ۽ نوبت انت۔ منے ادب ۽ زبان ۽ تہا پہنچ ۽ کئی نیست منے زبان انچو پُر ۽ سیر انت چش کہ بلوچستان ۽ کوہ ۽ میدان شہ زیر زمینی دولت۔ بلے ایشاں کارگرگ دیما برگ قلکارانی ذمہ ۽ کوپگان انت۔ اینکس شیرزی داستان کہ منے زبان ۽ است بلکہ دگر زبانی ۽ مہ بیت ہر داستان وتی جاہ ۽ یک ڈرامہ یے شہ اے داستان جاپی ۽ ڈرامائی شکل آرگ بوتگنت۔ چش کہ لھہ ۽ گراناز، حانی شہ مرید وغیرہ بلے شہ اے لہتیں کار پیلو نہ بیت۔ بلکہ ترس ایش انت کہ اے شیرزی داستان گارمہ بنت پرچیکہ تنگہی ایشاں ۽ یکجاہ کنگ ۽ کتابی صورت ۽ چھاپ ۽ شنگ کنگ نہ بوتگنت اے رد ۽ کمو باز کار ریڈیو ۽ کرتہ کہ آئی داستانانی مستریں بہرے شہ گوشدہاں کہ آوان ۽ زبانی یاد انت ریکاٹ کرتگنت۔ نہ تہ خدا مکنت شہ مرید بلیدی ۽ فیض محمد بلوچ ۽ بیرانی اے درتیں داستانان گوں آوان گل بنت۔ دومی نیمگا کہنیں زمانگ ۽ بلوچی ماہتا کہ ”دنیا“ ہم اے رد ۽ کمو گیش کار کرتگ انت ۽ نوں پیتگی بلوچی زمانگ ۽ یک منصوبہ یے ٹہینتہ کہ ایشی رد ۽ نوکیں قلم کار ۽ نویسوکاں داد دینگ بیت ۽ ماہ ۽ سرا یک دونوکیں ڈرامہ شنگ کنگ انت۔ ما اے رد ۽ تنگہی تہ اندگہ زبانناں سک پدا ایں بلکہ ہما جاہ ۽ آں کہ یک زمانگہ ہندو انت کہ آوان وتی زبان ۽ یا مذہب ۽ بارو ۽ ہرچی شون دینگ ۽ را ایر جت۔ حالانکہ آوانی جند ۽ زبان ۽ مذہب ۽ تاریخ ۽ بارو ۽ بہادری ۽ سرچاری قصہ اسٹیج کنگ بوتنت۔ ما ہم ہے خیالانی تہا کپتگاں کہ بلوچی ۽ ڈرامہ مہ بیت فلم مہ بیت۔ ادب ۽ را آورتہ گوں سیاست ۽ ہوار کرتہ۔ حالانکہ ادب ۽ سرا ہرچی کہ کار کنگ بیت ستا ۽ سپت کرزیت۔

☆☆☆

کہ اے وڑیں لیب ہم بوت کنت۔ آہستہ آہستہ شہ سکولان درآیان ڈرامہ تاں عام محلوک ۽ سربوان شت۔ وختیکہ بلوچی زبان ماہتا کہ ۽ حالتا کہ شنگ بوگ بنا بوتنت تہ بلوچی قلکاراں کسمانک ۽ کساکنیں قصہ نبشتگ کنگ بنا کرت بلے بلوچی ۽ ڈرامہانی بلندی ۽ کمال شہ ریڈیو ۽ آحتن ۽ بلوچی پروگرامانی بنگچی ۽ بوت۔ رند ترا بلوچی تہا ہر وڑیں ڈرامہ منظوم ڈرامہ، تاریخی ڈرامہ، رومانی ڈرامہ، سیاسی ڈرامہ، مذہبی ڈرامہ، دنیای ڈرامہ، مشکولی ڈرامہ ۽ اصلاحی ڈرامہ ہر وڑیں ڈرامہ منے شہ نویساں نبشتگ کنگ بنا کرت۔

بشیر احمد بلوچ ۽ نبشتگ کرتگیں ڈرامہ شیریں دوستین تن روچے مروچی محلوک ۽ دل ۽ نکش انت۔

امان اللہ گچی ۽ بلوچی ڈرامہانی دیما برگ ۽ نمیرانیں کارے کرتگ۔ آئی کرتگیں ڈرامہ دردانگ، سسی پنو، من ترا کجا دیستہ دگہ باز مشہور بوتگنت۔

ہے وڑا عطا شاد ۽ روچ کجا برشگا انت۔ محراب خان شہید نامی ایں ڈرامہ انت۔ غوث بخش صابر ۽ مہرک، کریم بخش دشتی ۽ کواس ۽ مزین نام ۽ توار پیدا کرتگ ات۔ شہ 1956ء تاں 1970ء بلوچی شہ نویساں اے نیمگا پیلونیں دگوش گور کرتگ ات۔

ملک محمد طوقی ۽ نا کو، علم خان مینگل ۽ جہندم اے کل ہے دوران ۽ نبشتگ کرتگیں ڈرامہ انت۔ دگہ ڈرامہ نویسانی تہا عبدالحکیم بلوچ، محمد خان مری ۽ منی جند ۽ وتی چار پنچ ڈرامہ ہم ہمد سیالان انت۔ بلے شہ گوتگیں ہپت سالان ۽ پدا اے نیمگا تہا میں قلکاراں وتی آں دشتگ حالانکہ مروچی ۽ باندا ہر وڑیں آسودگی استنت ریڈیو، ڈرامہ ۽ ماہتا کہ ۽ حالتا کہ استنت۔ جوانیں ۽ زمرہ ہم رسیت بلے ادب ۽ اے بہر روچ پہ روچ نزور بوان انت۔ شہ اے گلیں شہ نویساں بازیانی قلم ماں سیاست ۽ دز ۽ نجباں گار انت بازیں وتی قلمماں پہ دپتری برز ۽ جہلاں کارمرز کنگ ۽ انت۔ بازیے وتی جند ۽ گم ۽ جہلاں گٹ ۽